

JEKE ISBILERMEN PUQARALARDIŃ HUQIQIY STATUSI

U.M.Xudaynazarova

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik Universiteti

Yuridika fakulteti student

Annotaciya: Bul maqalada puqaralardıń búgingi kúndegi huquqıy statusı haqqında sonday-aq búgingi kúndegi mámleketimizde isbilermenlik huquqında ámelge asırılıp atırǵan reformalar haqqında sóz etiledi. Sonday-aq isbilermenlik haqqında qanday normalar kórsetilip ótilgenligi haqqındaǵı isbilermenlik tarawındaǵı búgingi mashqalalar haqqında sóz etiledi.

Gilt sózler: Biznes huquqınıń subyektlari, biznes iskerligi, dawager, juwapker, biznes huqıq hám minnetlemeleri, Ózbekstan Respublikası nızamları, ruxsatnama (licenziya)

Biznes huquqınıń subyektlari - bul biznes iskerligin ámelge asırıwǵa kepillikli bolǵan shaxslar bolıp tabıladı. Biznes huquqınıń subyektine tómendegishe anıqlama beriw múmkin: Biznes huquqınıń subyekti - bul biznes iskerligin ámelge asırıwshı, óziniń mülkine, biznes huqıq hám minnetlemelerine iye bolǵan, óz iskerligi maydanınan ǵárezsiz dawager hám juwapker bola alatuǵın hám óziniń huqıqların qorǵaw ushın sudqa shaqırıla alatuǵın (yuridikalıq shaxs dárejesin alǵan) kárxanalar hám olardıń strukturaları hám de jalǵız isbilermen dárejesine iye bolǵan puqaralar bolıp tabıladı [5].

Biznes huquqınıń subektleri túsinigindegi ayırıqsha belgiler tómendegiler:

1. Biznes huquqı subyektinin' óz mal-mülkine iyelik etiwı. Óz mal-mülkine iyelik etiwdiń huquqıy forması - mülk huquqı bolıp tabıladı. Geypara xojalıq júrgiziwshi subyektlar (mısalı, unitar kárxanalar, mámleket kárxanaları) óz mal-mülkine iye materiyalıq huquq tiykarında (xojalıq júrgiziw, operativ basqarıw huquqı) ózine biriktirip qoyılǵan mal-mülkin iyelewleri múmkin.

2. Biznes huquqı subektleriniń mámleket diziminen ótiwi hám de nızam hújjetlerinde názerde tutılǵan jaǵdaylarda arawlı bir iskerlik túri menen shuǵıllanıwları ushın ruxsatnamaǵa (licenziyaǵa) iye bolıwı.

3. Biznes huquqı subyektleriniń ekonomikalıq huqıq hám minnetlemelerine iye bolıwı. Bunday huqıq hám minnetlemelerdiń sheńberi Ózbekstan Respublikası nızamları hám de olarǵa muwapıq qabıl etilgen usı xojalıq júrgiziwshi subyektlardıń shólkemlestiriw hújjetleri menen belgilenedi.[2]

Jeke tártipdegi isbilermenler shuǵıllanıwı múmkin bolǵan iskerlik túrleri:

1. Azıq-awqat hám azıq-awqat emes tovarları menen usaqlap satıw sawda qılıw (qurılıs materialları, cement, shifer, aǵash hám aǵash ónimleri, alkogollı hám temeki

ónimleri, neft ónimleriniń barlıq túrleri, qımbat bahalı metallar hám qımbat bahalı taslardan jasalǵan buyımlar yáki bunday materiallar qollanılǵan buyımlar, audiovizual dóretpeler, fonogrammalar hám EEM ushın jaratılǵan programmalar, jańa import avtomobiller, farmacevtika tovarların satıw bunnan tısqarı)

2. Kóshpeli sawda obyektlerinde aralas usaqlap satıw sawda etiw (waqtınsha jaylasqan hám máwsimlik yamasa maqsetli ózgeshelikke iye bolǵan, sonıń menen birge, jumıs kúni tamam bolǵannan keyin obyektти demontaj etiliwi hám kóshiriliwin talap etiwshi obyektlerde)

3. Dıyqan bazarlarında awıl xojalıǵı ónimleri menen usaqlap satıw, sawda etiw

4. Gazetalar, jurnallar hám kitap ónimleri menen usaqlap satıw, sawda etiw

5. Tovarlardı import qılıw hám olar menen usaqlap satıw, sawda etiw (qurılıs materialları, cement, shifer, aǵash hám aǵash ónimleri, ósimlik mayı, alkogollı hám temeki ónimleri, neft ónimleriniń barlıq túrleri, qımbat bahalı metallar hám qımbat bahalı taslardan jasalǵan buyımlar yáki bunday materiallar qollanılǵan buyımlar, audiovizual dóretpeler, fonogrammalar hám EEM ushın jaratılǵan programmalar, jańa import avtomobiller hám farmacevtika tovarların satıw bunnan tısqarı), bunda alıp kirilip atırǵan tovarlardıń bahası bir ayda 5000 AQSh dolları ekvivalentinen aspaw shárti menen [3].

Sunday-aq jeke isbilermenlik huquqı olardıń huquqıy statusı haqqında ayırım normalar Ózbekstan Respublikası konstituciyasında da bir neshe statyalarında belgilengen bolıp, bulardı to'mendegi statyalarda kóriwimizge boladı.

Bazar munasábetlerin rawajlandırıwǵa qaratılǵan Ózbekstan ekonomikasınıń negizin hár tırli sırtqı kórinislerdegi múlk quraydı. Mámleket qarıydarlardıń huquqı artıqmashlıǵın esapqa alıp, ekonomikalıq iskerlik, isbilermenlik hám miynet qılıw erkinligin, barlıq múlk formalarınıń teń huqıqlılıǵın hám huquqıy tárepten teppe-teń qáwipsizligin kepillikleydi. Jeke menshik basqa múlk formaları sıyaqlı qol qatılmas hám mámleket qorǵawında bolıp tabıladı. Mal-múlk iyesi tek nızamda názerde tutılǵan jaǵdaylarda hám tártipteǵana múlkinen ayırıw múmkin.

Mal-múlk iyesi múlkine óz qálewinshe iyelik etedi, odan paydalanadı jáne onı basqaradı. Múlkten paydalanıw ekologiyalıq ortalıqqa ziyan jetkizbewi, puqaralar, yuridikalıq shaxslar hám mámlekettiń huqıqların hám de nızam menen qorǵalatuǵın máplerin buzbowı shárt [1].

Juwmaq ornında sonı atap ótiw kerek, jáhán ámeliyatında hám de rawajlanǵan bazar ekonomikası mámleketlerinde kishi biznes hám jeke isbilermenlik sociallıq-ekonomikalıq mashqalalardı sheshiwde, jańa jumıs orınların qurıwda, bazar ózgerislerine salıstırǵanda tez iykemlesiwde hám múlk iyeleri klasın qalıplestiriwde bólek áhmiyetke hám joqarı nátiyjelilikke iye ekenligin tastıyqlanbaqta. Kópshilik mámleketlerde kishi biznestiń ekonomikada tutqan ornına, onıń kishi biznes hám jeke

isbilermenlikti rawajlandirıwdağı bazar munasábetlerin qáiplestiriwdegi áhmiyetine bólek itibar qaratilıp atır.[4]

Paydalanılğan ádebiyatlar:

1. O'zbekstan respublikasi konstituciyasi 2014.
2. A.N.Rahmonov, N.M.Umurzakova, D.R.Rustamova, M.Tadjibayeva. Biznes huquqi. O'quv qo'llanma. – T.: «INNOVATSION RIVOJLANISH NASHRIYOT-MATBAA UYI» – 2021, 264 bet.
3. Yakka tartibdagi tadbirkorlar shug'illanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 22-noyabrdagi 707-sonli qarori (<https://lex.uz/5746879>) tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 23.11.2021-y., 09/21/707/1088-son)
4. G'oziyev D. G. Chet el investitsiyalaridan foydalanish samaradorligi Toshkent; Moliya, 2019.
5. Узоков А., Эргашева Ш. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Укув кулланма. - Т: "Иктисод-Молия" 2017. - 213 бет.